

Kulcsár Judit

Polgári Jogi Tanszék

Témavezető: Szeibert Orsolya PhD, adjunktus

Jogtörténeti és - elméleti bevezető a kiskorúak vagyonának szülői vagyonkezeléséről

1. Bevezető

A gyermek „*best interestje*”¹ egy olyan nemzetközileg is elfogadott és védendő érdekhalmaz, amely önmagában arra kötelez bennünket, hogy valamennyi kiskorú tulajdonát és tulajdoni várományát, a lehető legnagyobb gondossággal kezeljük és fokozottan védjük.

A kiskorúak vagyonának kezelése jogtörténetileg sokat alakult, fejlődött *polgári jog* jogágán belül, amelyik biztosítja a személyek jogait és kötelezettségeit a fejlett jogrendszerekben, azonban a modernitásban ez összefonódott a *gyámhatóságok és gyermekvédelem rendszerével*, melyekkel az alábbiakban csak utalásszerűen fogok foglalkozni.

A kiskorúak speciális helyzetet foglalnak el, hiszen lehet tulajdonuk, kevés kivétellel azonban azzal önállóan nem rendelkezhetnek. A modern és fejlett jogrendszerekben a tulajdoni viszonyok stabilitása miatt a tulajdon és a tulajdonnal való tényleges rendelkezés joga tehát *elvált* a gyermekek tekintetében. Vagyonuk jogi védelme egyrészt az őket képviselő és helyettük eljáró teljes jogú felnőtt jogalanyoktól, másrészt az állam erre felhatalmazott szervrendszerétől, annak működésétől *függ*. Alapvető fontosságú tehát, hogy kire és milyen feltételekkel bízunk a gyermekek vagyonának kezelését, amennyiben az a célunk, hogy az ne sérüljön és lehetőleg gyarapodjék.

Speciális szociális, pszichológiai és egyéb vonatkozásai miatt ezek² a jogviszonyok nagyon sérülékenyek, így a *garancia- és kontrollrendszer* kiépítése és működtetése alapvetően az állam feladata. Társadalmi szinten sokszor nagyobb árat kell fizetni, azért, ha a már meglévő és kiskorúak tulajdonában lévő vagyonra „nem vigyázunk”, mint egy jól működő vagyonkezelői rendszer fenntartásáért. Jelenleg az állam nem kíván ezzel a kérdéssel túl szigorúan foglalkozni és ez nem csak szabályok mennyiségének vagy minőségének, hanem alkalmazásuknak és az állami szervezetrendszer

¹ 1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről, (a továbbiakban: New Yorki Egyezmény)

² A kiskorú vagyonának kezelése kapcsán létrejövő magánjogi és közjogi jogviszonyokra gondolok itt.

hiányosságainak, túlterheltségének tudható be. A gyermekek ellen elkövetett számtalan jogsértés közül a nagy nyilvánosság előtt, a vagyonsértés a legelhallgatottabb. Átfogó kutatások hiányában ennek okaira csak spekulatív elgondolásaim lehetnek.

Önmagának mindenki árthat s vállalhat kockázatot, ha képes a szabad, tájékozott és felelős döntésre. A gyermekek esetében maga az Alkotmány és nemzetközi egyezmények teszik állami kötelességgé a gyermek fejlődési útjának megóvását a veszélyektől és kockázatoktól, éppen annak érdekében, hogy felkészülhessen a felelős és tájékozott döntésekre, mihelyst életkorával vélelmezett érettsége erre képessé teszi. Olyan kockázatvállalásoktól is meg kell óvnia az államnak a gyermeket, amelyekkel kapcsolatban életkoránál – pontosabban az ez alapján feltételezett (testi, szellemi, erkölcsi és társadalmi) érettségénél – fogva nem képes megismerni és értékelni sem a választható lehetőségeket, sem pedig választása következményeit saját személyiségére, illetve későbbi életére és társadalmi beilleszkedésére nézve.³ A gyermek védelemhez és gondoskodáshoz való joga, egyben kötelezettségeket keletkeztet az állam, egyes intézmények és a gyermek gondviselői irányába. Az *állam védelmi kötelessége* a gyermek alapjogainak *korlátozásához* is vezethet adott esetben. Alapvető kérdés tehát, hol húzódik a *határ* a gyermek önálló joggyakorlása és a közvetlen felügyeletet ellátó felnőtt és az államhatalom képviselőjének kötelező kontrollja között.

A modern jogrendszerek általában két tényezőt szoktak vizsgálni e tárgy körben. Egyrészt, hogy a gyermek általában elég érett-e az önálló döntésre; másrészt pedig a döntés tárgyát, vagyis hogy in concreto mihez kell az érettség. Ezt a vizsgálatot nyilván nem lehet minden egyes esetben elvégezni, ezért a jogszabályok normatív és kógens módon rendezik az életkori és az ügycsoportbeli korlátokat.⁴ A gyermek belátási képességének korlátozottsága, vagyis szellemi éretlensége azonban mindenképpen *megdönthetetlenül vélelmezett bizonyos életszakaszban*.

A jogbiztonság, mint egyfajta közérdek és a gyermek védelme, döntése következményeitől való megóvása a fő érve tehát ezeknek a korlátozásoknak, amelyek azonban nem szolgálhatják a joggal⁵ vagy a korlátozó hatalmával való visszaélést. Az említett *közérdekből és a gyermek érdekéből történő jogkorlátozás* a gyakorlatban legtöbbször átfedi egymást.

³ 21/1996. (V. 17.) AB határozat 74., 80.

⁴ A Ptk.-ban a cselekvőképesség korlátozásának szabályaival.

⁵ Ilyen szabály volt például az 1959.évi IV. Ptk.-ban a 13/B. § (1) A korlátozott cselekvőképességen és a cselekvőképtelenségen alapuló semmisségre csak annak érdekében lehet hivatkozni, akinek cselekvőképessége korlátozott vagy hiányzik. (2) Aki cselekvőképességét illetően a másik felet megtéveszti, ezért felelősséggel tartozik, és felelőssége alapján a szerződés teljesítésére is kötelezhető. A 2013.évi V. Ptk.-ból ezt a szabályt kivették.

Fontos polgárjogi garancia magának a gyermeknek a *bevonása* az őt érintő döntésekbe, bizonyos életkor felett pedig a gyermek együttdöntési illetve önálló döntési joga. Ez akkor lehet hatékony, ha a gyermek tisztában van jogcselekményeinek következményeivel, jogi lehetőségeivel. Ennek alapját szocializációja, nevelése és oktatása teremti meg, amihez hozzájárul az adott társadalmi, intézményi és interperszonális háló befolyással bíró hatása.⁶

A vagyoni jogok alatt a vagyon polgárjogi klasszikus definícióját értem, tehát a kiskorú tulajdonában lévő aktívákat és passzívákat illetve a jogilag „belátható” tulajdoni várományokat. Elcsépeelt szlogen, hogy a *tudás* is egyfajta tőke. A gyermekkorban megszerzett tudás, szintén egyfajta olyan vagyoni jognak tekinthető, amely nem azonnal, hanem a gyermek felnőtté válásakor válik valóban pénzben kifejezhető vagyonná. Ennek védelme főképp esélyegyenlőségi és oktatási aspektusból vizsgálható, de jelen dolgozatban ezt a témakört nem tárgyalom.

Napjainkban általánosan elfogadott jelenség, hogy az életkori határok elmosódnak. Sok tekintetben a gyermekek hamarabb „felnőttek” lesznek, mint a törvényes életkoruk. Más tekintetben viszont egyáltalán nem készülnek fel a felelős életkor utáni életre. A vagyonkezelés tekintetében a *felkészítés*, még gyermekkorban kívánna meg, főképp oktatási, ismeretterjesztési szempontú tudásátadást a gyermekkel foglalkozó intézményektől, tervezett és strukturált formában. Ettől függetlenül a kiskorúság ideje alatti vagyonkezelési jogcselekmények kihatással lesznek a „*frissen*” *nagykorivá vált* személyek *anyagi helyzetére* is, mely elsősorban a döntési jogkörrel bíró felnőtt személy és az őket ellenőrző állami szervek felelőssége.

A gyermekek bizonyos életkortól *munkát* vállalhatnak, és keresményükkel maguk rendelkeznek, az ezekkel kapcsolatos jogi eljárásokra és dilemmákra sem fogok kitérni az alábbiakban. Ezt az eredetű vagyont maga a kiskorú kezeli, így egészen eltérő problémákat vet fel, mint a szülői vagyonkezelés. A szülői vagyonkezelés korlátját képezi, tehát ez a vagyonkör, ezért meg kell említenem itt, de tartalmi elemzést most nem végzek.⁷

Nem fogok továbbá *gender* témákat sem beemlíteni a dolgozatba, amely főleg a jogtörténeti kitekintést érinti. Mindenképpen megemlítem a nők súlyos diszkriminációját ezen a téren, de tartalmi elemzésekbe most nincs módomban belemenni, főképp mert a közelmúltban hatályos illetve az aktuális jogszabályok ilyen típusú diszkriminációkat szerencsére már nem tartalmaznak.

⁶Erről bővebben írtam: Kulcsár Judit: A gyermekek társadalmi helyzete, interperszonális viszonyai kultúrtörténeti, társadalomtudományi megközelítésekben http://www.ajk.elte.hu/file/THEMIS_2014_dec.pdf 151-184. (hivatkozások ott)

⁷ A kiskorúak vagyonának kezelése tematikának természetesen integráns része ez a témakör is, így igyekszem majd a készülő phd dolgozatban kitérni rá részletesebben.

2. A történeti kezdetek áttekintése: az anyajogú társadalom és az atyai hatalom, és a gazdasági háttér szerepe ezek átalakulásában

A gyermekek helyzete a kultúrtörténetünk során rengeteget változott.⁸ Az ősközösségi társadalomszerkezet felbomlása után több száz év jogfejlődés vezetett el attól, hogy a gyermek a *családfő tulajdonának tárgya volt addig, hogy maga is tulajdonossá válhatott*. A szülői felügyeleti jog illetve a gyermeket, akár mint személyt, akár mint speciális életkorú természetes személyt megillető jogok, az euro-atlanti kultúrtörténet meghatározott szakaszától, jellemzően a 19. századtól értelmezhetőek valójában, bár csírái megjelentek az ókori fejlett jogrendszerekben. Az ókori patriarchális társadalmakban illetve a korai feudalizmusban nem értelmezhetjük a mai fogalmaink szerint a gyermek vagyonának kezelését, hiszen a családfő a család valamennyi vagyonát tulajdonolta és kezelte.⁹

A gazdasági és termelési viszonyok valamint a nagycsaládi társadalomszerkezet *megváltozása* vezetett el lassan ahhoz, hogy a különböző jogintézmények kialakulása mellett, a gyermek elkülönült vagyonát a szülőnek kezelnie kellett. Pontosabban az apának, hiszen a nők még saját vagyonukat sem mindig kezelhették, nemhogy gyermekeikét. A nők joga a szülői vagyonkezelés terén gyakorlatilag a második világháború végéig erősen korlátozva volt.¹⁰ Ennek gyökere a patriarchális társadalom¹¹ évszázados beágyazódásában keresendő.

Néhány gondolat erejéig kitérek az *apajogú társadalom* kialakulására és annak előzményeire. A gazdasági háttérrel való magyarázat itt is fontos szempontként jelenik meg, mintahogy minden típusú vagyonvédelmi kérdés megértésénél a későbbiekben is.

„Jhering szemlélete a női nem ama világtörténeti jelentőségű vereségével van logikai kapcsolatban, amely a magántulajdon kialakulása és növekedése nyomán a nő elnyomását és szolgaságba döntését eredményezte...” írta Nizsalkovszky Endre 1963-ban.¹² Az anyajogú társadalomról még ma is sok tudományos vita zajlik. *Bachofen* az 1861-ben megjelent *Az anyajog* című művében, arra a

⁸ Erről bővebben írtam: Kulcsár Judit: A gyermekek társadalmi helyzete, interperszonális viszonyai kultúrtörténeti, társadalomtudományi megközelítésekben in: http://www.ajk.elte.hu/file/THEMIS_2014_dec.pdf

⁹ A családfői hatalom helyettesítésére pedig a gyámság intézménye az ókortól kezdve ismert volt, de erre a jogintézményre most nem térek ki, mert egy megjelenés alatt álló tanulmányban foglalkoztam vele részletesen, itt csak a szülőkkel fogok.

¹⁰ Magyarországon ez a típusú diszkrimináció 1952-ben a Csjt-vel szűnt meg teljesen,

¹¹ A vérségi kapcsolatot úgy tartották nyilván, hogy apa után a fia és ennek helyében ismét a fiú viseli a család nevét. Az apa volt az ura a vagyonnak és a családi jogoknak. Latin szóval, az apa nevére hivatkozással ezt a leszármazási rendet patriarchátusnak nevezzük.

¹² Nizsalkovszky Endre: A család jogi rendjének alapjai. Bp. 1963.27.

következtetésre jutott, hogy a társadalom fejlődésének meghatározott fokán a *matriarchátus*¹³ jellemezte az emberi közösségeket.¹⁴ Továbbgondolva Bachofen kutatásait *Morgan*, ezeket a változásokat a gazdálkodási és ennek nyomán kialakuló szociális körülményekből és nem elvont emberi tudattartalmakból vezette le.¹⁵ Valószínűnek tartják, hogy a neolitikum korai szakaszában, az ásóbotos-kapás földművelés végzői, a nők voltak, ezért szerepük megnőtt az egyes közösségeken belül. A termékenység szerepének világosabb felismerése, és az ember képzeletvilágának központjába kerülése rányomta bélyegét a kor vallására és művészetére, amelynek elsődleges témája a nő, mint a termékenység hordozója, megtestesülése volt. E kor viszonyai sok vonatkozásban közel állhattak Bachofen és Morgan által felvázolt matriarchátushoz.¹⁶ Azonban, mivel ez az írásbeliség előtti időszakra tehető, empirikus bizonyítékok csak nagyon csekély mértékben állnak a tudósok rendelkezésére.

A nemzetségi vagyon felbomlása összefüggött a gazdasági fejlődéssel: a pásztorkodásból, pásztornemzetségben élő nagyobb családokból kisebb családok lettek, melyek saját tulajdonnal rendelkeztek, ez a tulajdon nagyrészt a háziállat volt. Kezdetben még a nő tulajdonát képezték a háztartási eszközök is. A férfi - aki az állattenyésztésben fő szerepet vállalt- eszközeit, amelyek az állattenyésztéshez voltak szükségesek, gyermekei az anyajog miatt nem örökölhették, ezért az apa vagyonát a saját nemzetsége örökölte. A cél azonban ekkorra már a vagyon családban tartása lett, a létfeltételek és az állattartás biztosítása okán. Emiatt kellett valószínűleg eltérni lassan az anyajogú örökléstől. *Engels* szerint ez úgy történhetett, hogy a megszülető fiúgyermek a törzsben maradtak, a leánygyermek pedig apjuk törzsébe kerültek. Kialakult lassan a patriarchális család majdezen belül is a monogámia, melynek gazdasági célja is az volt, hogy a vagyon az öröklés útján a családban

¹³ A matriarchátusban a családi rend az anya személyéhez igazodott. A vagyon és öröklés a nőági leszármazás szerint illette az utódokat. Egy anya gyermekei egy vérségi kötelékbe tartoznak a matriarchátusban. Sok magyar népmeséről tartják, hogy a matriarchátus, vagyis az anyajogú társadalom világát idézi például azok a fordulatok, hogy élt egy öregasszony meg a lánya... , örülj, hogy öreganyádnak szólítottál... Anélkül, hogy mélyrehatóbb elemzést végeznék, szeretném kiemelni, a leggyakrabban hivatkozott matriarchális toposzokat, melyek már a matriarchális berendezkedés elleni harcot, annak bukását támasztják alá, a mitológia eszközeivel, legitimálva a patriarchális berendezkedést a későbbi leszármazók számára. Az egyik ilyen harc a Kalevalában (finn népi eposz) zajlott Louhi vagy másnéven Észak úrnője valamint a három férfiből álló csapat (Vejnemöjnen, Ilmarinen és Lemminkajnen) között. A Louhi képviselte matriarchátus vereséget szenvedett ebben a harcban, a „páros családban” élő, apajogú társadalomtól. A Kalevalában megjelenik a matrilokalitásról a patrilokalitásra történő váltás valamint a vas szerepe is, a harc egyik befolyásoló tényezőjeként. A matriarcha megjelenik a Bibliában is, ahol az első nő a varázserővel bíró autonóm Lilith, aki a későbbi történetekben már démonként szerepel, vagy a görög mitológiában Pandora, aki kezdetben a termékenység ősiszennője volt, míg a későbbi patriarchális berendezkedésű korok mitológiájában átalakult az aranykornak véget vető és egyéb bajokat hozó asszonnyá, ahogy ugyanez a bibliai Éváról is kiderült. Az édenkertből történő kiűzetés profán szimbolikájában az ősközösség felbomlását, a termelés megindulását is felfedezhetjük, mintegy a matriarchális jogrend eltűnésének indokaként. Az Édenkertben a Genézis 2.24. szerint: „Annakokáért elhagyja a férfiú az ő atyját és az ő anyját, és ragaszkodik feleségéhez: és lesznek egy testté.” Ami a matrilokalitásra utalhat Majd a kiűzetés előtt a Genézis 3.16. szerint: „Az asszonynak monda: Felette igen megsokasítom viselősséged fájdalmait, fájdalommal szülsz magzatokat; és epekedel a te férjed után, ő pedig uralkodik te rajtad.” Itt már az alárendelt, kiszolgáltatott női szerep mutatkozik meg. lásd bővebben: Pais István Bibliai érdekességek, történetek, aforizmák Budapest 1992. 51.

¹⁴ Johann Jakob Bachofen: A mítosz és az ősi társadalom Budapest 1978.

¹⁵ Lewis Henry Morgan: Az ősi társadalom Budapest, 1961.

¹⁶ Sarkady János: A monogám család kialakulása in: História 1990./4.26-28.

maradjon.¹⁷ Az új családban tehát az apa bírt teljhatalommal és bár a matriarchátus egyes elemei még nyomokban megmaradtak, ezek nagyrészt már csak (jog)hézag pótló szerephez jutottak.¹⁸

Az ősi és ókori valamint korai feudális társadalmakban is az *egyazon családfő hatalma*¹⁹ alatt álló személyek összességét tekintették családnak.²⁰

Az eredetileg szinte korlátlan római jogban ismert férji és apai hatalom alatt élőket a családfő eladhatta vagy megölhette, akárcsak rabszolgáit. Az atyai hatalom – legalábbis az ősi időkben – korlátlan volt. A klasszikus korban a gyermek indokolatlan megölését, a posztklasszikus korban pedig már kitételét is büntették, majd egy 365-ben kiadott rendelet teljesen eltörölte a gyermek élete és halála feletti rendelkezési jogot. A császári jog már megadta a lehetőséget az atyai hatalom alatt álló gyermek számára, hogy panasszal fordulhasson a bírósághoz apja ellen, valamint a felmenőket és a lemenőket kölcsönös tartási kötelezettséggel terhelte. A családfő gyakran adott rabszolgáinak és (felnőtt) gyermekeinek – általa bármikor visszavonható – különvagyonot (*peculium*), amellyel az utóbbiak szabadon gazdálkodhattak.²¹

Vagyonilag a gyermek nem volt jogalany, mindent apjának szerzett a kezdetekben, de ahogy gyengült az atyai hatalom mindenhatósága, úgy csökkentek az apa vagyoni jogai is, így léteztek különféle eredetű különvagyonok, melyeket az atyai hatalom alatt álló maga kezelhetett, ilyenek voltak, amit apjától erre a célra kapott vagy például a saját katonai zsoldja illetve a hivatali tisztséget betöltő személy bérezése. Később minden vagyon, ami nem az apától eredt jövevény vagyonnak számított és az apának ezen csak haszonélvezeti jogosultsága volt.²²

A római család, mint a *pater familias* kezdetben korlátlan hatalmának alávetett közösség az állammal szemben igen nagyfokú autonómiát élvezett. A közjog, a *ius publicum* hatálya, a magistratusok hatalma a magántelkek határán, a magánházak küszöbén bizonyos értelemben (elvileg és általában) véget ért, azon túl már a magánjog, a *ius privatum* szabályai érvényesültek, amelyek a családfőnek abszolút hatalmat biztosítottak.²³ Ez azért is érdekes, mert a római jog fejlődésének évszázadai alatt is

¹⁷ Friedrich Engels: A család, a magántulajdon és az állam eredete. Budapest, 1892 64-65, 74.

¹⁸ Például: *Mater semper certa est* (Az anya kiléte mindig biztos).

¹⁹ *manus*

²⁰ A családot jelölő szó a rabszolgákra utal. Család szavunk etimológiája ugyanis az – ósláv eredetű – *cseléd* szóhoz vezet el, és ennek megfelelően a család eredetileg a háznépet, vagy még inkább a cselédséget jelentette. Ennek halvány, de máig élő nyoma nyelvünkben, hogy néha a gyermekeket nevezik „családnak”.

²¹ Földi András: A római család jogi rendje http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_romai_csalad_jogi_rendje/ 2015.05.14.

²² Brósz-Pólay: Római Jog Budapest 1974.159-160.

²³ Földi András: A római család jogi rendje http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_romai_csalad_jogi_rendje/ 2015.05.14.

olvadtak ezek szabályok, az európai jogfejlődés pedig továbbment és mára már megkérdőjelezhetetlen jogelvvé vált, hogy a családi jogviszonyok szabályozása és a közhatalom eszközeivel történő állami „beleszólás” a gyermek illetve az egyéb módon kiszolgáltatott fél érdekében. Napjainkban is mozognak a határok a magánélet szentsége és az állam védelmi kötelezettsége által generált hatósági beavatkozások tekintetében, újra és újra felvetve a hatékony eszközrendszer mibenlétét is. Ez a téma a gyermek vagyonát illetően mindenképp hosszabb kifejtést igényel majd.²⁴

A patriarchális ókori társadalmakban illetve a korai feudalizmusban *nem értelmezhető* tehát a mai fogalmaink szerint a kiskorúak vagyonának kezelése, vagyoni jogainak védelme, ennek kezdeményei azonban a formálódó jogintézményekben már megtalálhatóak. Még a *kiskorúság fogalma* sem bírt igazán jogi jelentőséggel, hiszen általános és pontos anyakönyvezés nem volt illetve a nagykorú gyermek is elvileg a családfő hatalma alatt állott. A korai feudalizmus is ismerte az apai ház elhagyását, ahogy a római jog a fiúgyermek felszabadítását, aki így már a saját vagyona felett rendelkezhetett, de ilyenkor is valószínűleg már nagykorú személyekről beszélhetünk. A *törvényes öröklés* rendjét Iustinianus helyezte teljesen a vérrokonság alapjára, letéve ezzel a modern törvényes öröklési rend alapját, amely az egyik fő motorja lett a gyermekkorúak vagyonszerzésének és az ilyen helyzetek jogi szabályozás alá vonásának a későbbi jogfejlődés során.

Ahhoz, hogy a gyermek jogilag a vagyon valós tulajdonosa lehessen, a *magántulajdon rendjének megszilárdulására* is szükség volt.²⁵ Ennek folyománya illetve szükséglete is volt a jogképesség, a cselekvőképesség, a szülői hatalom, a képviselő, a gyámság jogintézményeinek pontos kimunkálása és törvénykönyvekben történő rögzítése, amely folyamat igazán csak a *polgári fejlődés* korára tehető.

3. Magyar jogfejlődés

3.1 A feudális jogrend

A korai feudális magyar jogrend a *sokszínű rendi jogállást* tükrözte. A jog a törvénykezés gyakorlatában, a bíróságok elé kerülő ügyek körének megfelelően, a helyi szokásokhoz és érdekekhez igazodva alakult. E tendencia érvényesülését segítette a központi hatalom még viszonylag gyenge befolyása, valamint a szabályozatlanság is. A jogalkotásban meghatározó szerepet igénylő államhatalom ez idő tájt nem volt alkalmas arra, hogy a társadalom minden rétegét lefedje jogalkotói tevékenységével. A hézagokat csak a helyi joggyakorlat töltötte ki. A jog tartalmát tehát az uralkodói

²⁴ A készülő phd dolgozatomban.

²⁵ Nizsalkovszky Endre: A család jogi rendjének alapjai. Budapest 1963. 239-240

akarata és az élet mindennapjainak követelményeit, a társadalmi igényeket és rendi kiváltságokat figyelembe vevő helyi joggyakorlat alakította.²⁶

Az *atyai hatalomhoz* kapcsolódó, évszázadok alatt kialakult feudális szokásjogot a *Hármaskönyv* tartalmazta.²⁷ Részletes és jogelméleti koncepciókat mellőző, a gyakorlat alakította szabályokat a vagyonkezelés tekintetében, az apa szinte korlátlan hatalma, a fiúgyermek előnyben részesítése jellemezte. Ezek áttörései és konkretizálásai voltak például a teljes és törvényes kor,²⁸ a leánynegyed és a hajadoni jog²⁹ meghatározása, illetve az apa és fia vagyoni osztozása a még élő apa esetében.³⁰

3.2. A polgári jogrend

Az 1848-as törvények közül érdemes megemlíteni témánk szempontjából az *ősiség eltörlését*,³¹ ami alapvetően szabadította fel a magántulajdont feudális kötöttségeiből és közvetve később még inkább

²⁶ Barna Attila – Horváth Attila – Máthé Gábor – Tóth Zoltán József MAGYAR ÁLLAM- ÉS JOGTÖRTÉNET Szerkesztő: Horváth Attila Budapest 2014.137.

²⁷ A jogbiztonság követelménye, az állam jogrendezési törekvései, a rendi országgyűlések jogmeghatározó szándékai egyaránt az élő jog összefoglalásainak irányába mutattak, és ennek legfontosabb eredménye a Werbőczy –féle Hármaskönyv (Tripartitum), amely egy szokásjogi gyűjtemény, amelyet Werbőczy István 1504-ben kezdett el összeállítani, és 1514-ben fejezett be. Eredeti latin címe: „*Tripartitum opus iuris consuetudinarii in chlyti regni Hungariae*”, magyarul: „*Nemes Magyarország szokásjogának Hármaskönyve*”. A korabeli Magyarország jogi szabályainak és szokásjogainak összegyűjtését, rendszerezését és írásba foglalását tartalmazta. Az 1514-es országgyűlés elfogadta, a király aláírta, de a királyi tanácsban ülő bárók nem akarták a köznemeseket is bevonnai a kormányzásba, ezért a törvénnyé emelését és bevezetését elszabotálták. Werbőczy ezután saját költségén Bécsben kiadatta és eljuttatta a vármegyékhez, ahol a bíróságok használni kezdték. A Tripartitum a magyar szokásjog meghatározó gyűjteménye, és egészen 1848-ig használatban volt. Egyes passzusai a második világháború végéig érvényben voltak. in: http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm 2015.05.26.

²⁸ Teljes korúaknak számítottak azok a fiúk, akik betöltötték a 24. életévüket, és azok a leányok, akik betöltötték a 16. életévüket. Akik még nem töltötték be ezen életkorokat, ők nem számítottak teljes korúaknak. Különbséget tettek törvényes és nem törvényes kor között is. Törvényes korúak lettek azok a fiúk és leányok, akik betöltötték a 12. életévüket. A törvényes kor elérésének következménye volt, hogy ezen gyermekek már másokkal szemben perbe szállhattak, pert indíthattak. A fiúk 16. évük betöltése után adósságukról, zálogról, 18 évesen arany, ezüst, egyéb ingó dolgokról bevállást tehetnek. A leányok 12 évesen fogadhattak ügyvédet, 14 évesen arany, ezüst és egyéb ingó dolgairól már rendelkezhetnek. in: http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm 2015.05.26.

²⁹ A leánynegyed csak a közszolgálatokkal szerzett fekvő jószágokból és a birtokjogból járt leánygyermeknek. A vásárolt javakból a bárók, mágnások és nemesek leányai, valamint a leányági leszármazói nem leánynegyedet, hanem megfelelő örökrészt kaptak. A negyedjog az a birtokjog, amelyet a hajadonoknak és az asszonyoknak az apai örökségi fekvő javakból és jogokból a visszaválthatás kikötése mellett adtak ki. A quarta, vagy negyed számuktól függetlenül az összes leányt együttesen illette meg. Kiadására az atya halála után kerülhetett sor. A leány a házasságkötéskor követelhetette a negyedet, de a quartának megfelelő birtoktestet addig is jogosan használhatta. Az 1291.-i dekrétum lehetőséget adott a férfi örökösöknek arra, hogy a negyed természetbeni kiadása alól mentesüljenek. A negyedként járó ingatlant megfelelő értékű ingóként vagy pénzért megválthatták. A hajadoni jog az apátlan, árva leány azon joga, hogy az atyai vagyon fiúörököseitől rangjának megfelelő lakást, ellátást és férjhezmenetele esetén hozományt és kiházasítást igényelhet. Később a férjhezmenetelükig az egész vagyon hasznát élvezhették. Ha a fiági javak oldalára vagy a kincstárra szálltak, a hajadon leszármazók férjhez menetelükig a birtokon maradhattak és hasznáiból részesedhettek. Különbség a negyed és a hajadoni jog között: míg a negyed az összes nőnek együttesen jár, addig a hajadoni jog minden nőnek külön-külön. A negyed csak az ősi vagyont terheli, a hajadoni jog az egész fiági vagyont, így a szerzeményt is. in: http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm 2015.05.15.

³⁰ Bizonyos esetekben került sor az apa és a fia közötti osztozásra. Ennek két esete volt: az első esetben az atya kényszeríthette a fiát a jószágok megosztására. Ezek a következők voltak: - ha a fiú szüleiivel szemben erőszakot alkalmazott, bántalmazta őket, - szülei ellen bűnvádat emelt, de az ok csekély súlyú volt, - ha a fiú a szülei életére tört, - ha elherdálta az atyai javakat, bűnözőkkel barátkozott, - és ha a fogságba esett atya kiszabadításáért nem tett semmit. 18 A második esetben a fiú kényszeríthette az apját a javak megosztására: - ha az atya a jószágokat pazarolja, - nem műveli, gondozza megfelelően a jószágokat, - ha az atya a fiút igazságtalanul, kegyetlenül megfenyíti, - ha az atya a teljes kort elért fiát nem engedi megházasodni. A Hármaskönyv szerint minden birtokeladásnál vagy zálogosításnál, azokat a fiúkat vagy leányokat, akikre az eladni kívánt birtokjog öröklése és háramlása jutott, törvényesen meg kell kínálni. Joguk volt a meghatározott árban megváltani a birtokot. Abban az esetben, ha nem értesítették őket, pert indíthattak, és megválthatták utólagosan is a birtokot. lásd bővebben: Degré Alajos: Magyar alkotmány- és jogtörténet Pécs 2009.140-142.

³¹ Az ősiség „teljes és tökéletes” eltörlését 1848-ban a hitelfelvétel lehetővé tétele, valamint a forgalom biztonsága, a tulajdon szénsége és a rendelkezés szabadsága elveinek megalósítása motiválta.

indokolta a kiskorú tulajdonába kerülő vagyon fokozott kontrollját.³² Hiszen az ősiség törvénye az ősi családi vagyon forgalomképtelensége miatt egyfajta vagyonmegtartó szerepet is betöltött a korábbi évszázadokban, mivel a vagyon osztatlan megmaradását- elidegenítési tilalommal- és meghatározott rendben történő öröklődését biztosította.³³ A 19. század második felében az ősiség eltörlése után a nagy nemesi vagyonok illetően történő biztosítására, úgynevezett *családi hitbizományokat*³⁴ alapítottak, amelyek szintén az elidegeníthetetlenül lekötött vagyonnak az osztatlan átszállását szolgálták az egyetlen kijelölt fiú örökösre.³⁵

A folyamatosan modernizálódó és kapitalizálódó 19. századi Magyarországon sorra születtek a *családi és személyi viszonyokat* a modern polgári rendnek megfelelően rendező, és a kor Európájában haladónak számító *törvények*.³⁶ A 19. században, a polgári jogi kódexek megszületésének elsődleges célja a modern kapitalista viszonyok között a tulajdon és a jogügyletek kiszámíthatóságának megteremtése volt. Ebben a viszonyrendszerben a kiskorúakra vonatkozó szabályok is alapvetően a fenti célokat szolgálták. Nem a gyermekek sui generis jogai voltak tehát védendőek ebben a korban, hanem a *tulajdon és a tulajdonos*. A jogképesség és cselekvőképesség, a gyámi és szülői hatalom jogintézményeinek valamint a képviseleti szabályok kimunkálása és törvénybe iktatása, a kiskorúság meghatározása és az állami anyakönyvvezetés megteremtése mind a kapitalizálódó érdekviszonyok stabilizálódásának voltak elengedhetetlen kellékei szerte Európában. Ez tehát alapjában nem jelenthetett ekkor még plusz védelmet a gyermekek számára, mert ehhez a jogegyenlőség vívmányán túl, szükséges volt a másod-és harmadgenerációs alapvető emberi jogok kimunkálására, továbbá a gyermekek számára biztosított külön jogok elfogadására is, ez a folyamat azonban csak a II. világháború után bontakozott ki.³⁷

³² Az ősiségnek Grosschmid Béni szerint feltétlenül megtartandó értéke a jogközösség hangsúlyozása, s ezzel a családtagok között, különösen a felmenők részéről a lemenők érdekében megkövetelhető erkölcsi kötelezettség, a családi vagyon védelme. Erről hosszasan értekezik az Öröklött s szerzett vagyon című munkájában Budapest 1897. in: http://www.mokk.hu/linkgyujto/EK_Oroklott_s_szerzett_vagyon/Oroklott_s_szerzett_vagyon.pdf. 2015.05.15. (Mai jogunkban az ági öröklés intézménye jelzi ennek maradványait.)

³³ dr Erdélyi Aladár: Régi Magyar családi hitbizományok története és joga I-II. Budapest 1912.1-95.

³⁴ Az 1868. évi rendelet útján történt szabályozás értelmében hitbizományt királyi jóváhagyással lehet alapítani, és vagyonának csak egy személy lehet a birtokosa, a birtokosjog nem az elődtől, hanem az alapítótól származott. Tehát nem elidegeníthető vagyon, kezelését a birtokos köteles a hitbizomány állagának megőrzése érdekében végezni. A célirányos kezelést a hitbizományi gondnok és hitbizományi bíróság biztosította. A hitbizományi birtokos személyes adósságai csak az őt illető jövedelmeket terhelték és ilyen értelemben a hitbizomány egészére hitelt nem is vehetett fel. Utódok nélkül meghalt birtokos hitbizománya megszűnt. Ez a mezőgazdasági nagy vagyonok mozgáhatatlanságát tartotta fenn, amelyet Széchenyi már 1830-tól a gazdálkodás megújulása (hitelek felvétele, kölesönügyletek stb.) legfőbb akadályának tartott. A hitbizományok 1945-ig álltak fenn, azzal, hogy az 1936. évi XI. törvénycikk a családi hitbizományról és a hitbizományi kisbirtokról lazított már a hitbizományi korlátokon és kötöttségeken.

³⁵ dr Katona Mór: A magyar családi hitbizomány Budapest 1894.28-91.

³⁶ Ezek voltak: az 1894. évi XXXIII. törvénycikk az állami anyakönyvekről, az 1879. évi L. törvénycikk a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről, az 1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről, 1894. évi XXXI. a házassági jogról szóló törvénycikk, az 1876. évi XVI. törvénycikk a végrendeletek, öröklési szerződések és halálesetre szóló ajándékozások alaki kellékeiről.

³⁷ Dr. Filó Erika, Katonáné dr. Pehr Erika: Gyermeki jogok, gyermekvédelem Budapest 2009.21-27.

Fontosnak tartom kiemelni, hogy a *magyar gyámtörvény*³⁸ talán pont a kiskorúak vagyonát illetően nagyon cizellált és haladó szellemű szabályozást nyújtott. Ez azonban túl a gyermekek vagyonának védelmén, a feudalizmust felszámoló polgári fejlődés útjának szükséges követelménye volt. A vagyoni viszonyok terén a jogbiztonság és forgalomképesség megteremtéséhez ez éppúgy hozzátartozott, mint az ingatlan nyilvántartás rendezése. A modern kapitalista fejlődésben, lemaradásait behozni próbáló korabeli magyar társadalom fejlődésének tehát egyik fontos elemeként is felfogható a gyámságról és a gondnokságról szóló 1877. évi XX. tc.,³⁹ röviden a gyámtörvény (a továbbiakban: Gyt.) megszületése. Az évtizedekre meghatározó jelentőségű Gyt. *anyagi és eljárásjogi rendelkezéseket* is tartalmazott és egységes rendezést tűzött ki célul, a kor Európájának egyik legmodernebb gyámtörvényeként.⁴⁰ A Gyt. szabályozta a kiskorúság, a cselekvőképesség, a gyámság jogintézményét, és az atyai hatalomról is rendelkezett részletesen.⁴¹

E szerint az atya kiskorú gyermekeinek törvényes képviselője. Gyermekei részére gyámot nevezhetett ki, vagy meghatározott személyeket a gyámságból ki is zárhatott. *Az atya a hatalma alatt álló kiskorúnak vagyonát számadás kötelezettsége nélkül kezelte.* A vagyon jövedelmét elsősorban a folyó terhek viselésére és a kiskorú tartásának, neveltetésének költségeire kellett fordítani. A felesleg az atyát illette, kivéve, ha a kiskorú vagyonát adósság terhelte, ez esetben a jövedelem feleslegének kétharmad részét az adósság törlesztésére kellett fordítani. Ha az évenként törlesztendő összegről az atya és a gyámhatóság közt nem volt egyetértés, az atya a köteles volt a vagyonkezelésről évenként számot adni és a jövedelem-felesleg kétharmad részét az adósság törlesztésére fordítani.⁴²

A kiskorú gyermek készpénzét, kötvényeit, értékpapírjait az atya saját belátása szerint vagy *átadta* a gyámhatóságnak vagy *biztosította* azokat. „A gazdaság, háztartás vagy üzlet folytatásához szükséges ingóságok és készpénz biztosítását, továbbá drágaságok és ékszereknek biztosítását vagy átadását a gyámhatóság csak azon esetben követelheti, ha ezt a kiskorú érdekei veszélyeztetése miatt szükségesnek tartja. Mindkét esetben köteles azonban az atya az ingóságok kimutatását a gyámhatóságnak évenként előterjeszteni.”⁴³ A biztosítás további részletes szabályait tartalmazta a 18.§. Ha biztosítani nem tudta a vagyont az atya, valaki más azt megfelelő biztosíték ellenében *kikölcsönözhetette.* Az adóslevelet ilyenkor a kiskorú nevére kellett kiállítani és a gyámpénztárban őrizni, a kamatokat azonban az adóstól az atya vette fel.⁴⁴

³⁸ lásd alább

³⁹ 1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről in: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5784> 2015.03.12.

⁴⁰ Zámbo Géza: A gyámhatóságok, árvaszékek szervezete, eljárása a kiegyezés után in: <http://jesz.ajk.elte.hu/zambo16.html> 2015.03.12.

⁴¹ A szabályozás szerkezete, nevezetesen, hogy a szülői felügyelet a generális és ahhoz képest a gyámság a speciális majd csak a modern családjog megszületésével, a 20. század második felében változik meg.

⁴² Gyt.16.§.

⁴³ Gyt.17.§.

⁴⁴ Gyt.19.§.

Az atyai hatalmat gyakorló atya köteles volt a *gyámhatóság jóváhagyását* kérni bizonyos, a kiskorú vagyonát érintő ügyekben.⁴⁵

Érdekes, hogy a 22.§ szerint az atyai hatalom akkor is *megszüntethető* volt, ha az atya, gyermeke vagyonának állagát rossz kezelés által veszélyeztette.⁴⁶ Ha az atya *csőd* alá került: a gyámhatóság az atyát a csőd tartama alatt a kiskorú vagyonára nézve számadástételre kötelezhette, vagy ha a csődbejutás körülményei indokolták, a vagyonkezelést a csőd tartamára tőle elvehetette.⁴⁷ Ha a vagyonkezelést nem bízták az atyára, erre a célra külön *gondnokot* kellett rendelni.⁴⁸ A 25. § szerint a kiskorúak vagyona az *atya hitelezője* által nagyon szűk körben, de igénybe vehető volt.

A gyám- és gondnoki *felelősségi szabályokat* kellett az atyai hatalmat gyakorló atyára is megfelelően alkalmazni: "A gyám vagy gondnok e tisztéből folyó teendőiben a szorgalmas családapa gondossággal tartozik eljárni és felelős mindazon kárért, melyet szándékosan vagy gondatlanságból akár cselekvés, akár mulasztás által okozott. A gyám vagy gondnok rendszerint csak saját hibájáért felelő, de ha kellő óvatosság nélkül nem alkalmas személyeket alkalmaz, az ebből eredt kárért is felelős. A kártérítés iránt a bíróság határoz."⁴⁹

Az *anyak*⁵⁰ a Gyt.-ben *természetes gyámként* szerepelnek, abban az esetben, ha az atyai hatalom valamiért megszűnt. Az anya a gyámságot köteles volt elfogadni, kivéve a vagyonkezelési jogosítványokat, ilyen esetben a vagyonkezelést kirendelt gondnok végezte.⁵¹

⁴⁵ Gyt.20. § Az atyai hatalmat gyakorló atya köteles a gyámhatóság jóváhagyását következő esetekben kikérni:

- a) ha saját kiskorú gyermeke más által örökbe fogadtatik;
- b) ha a kiskorú részére ipar, gyári vagy kereskedői üzletet nyitni, valamely áthárallott ily üzletet átvenni vagy megszüntetni, közkereseti vagy betéti társasági szerződést kötni vagy megszüntetni kíván;
- c) ha a kiskorú részére ingatlant vagy tőke befektetésül ingó vagyont venni vagy egyébként szerezni, tőkepénzét felvenni, engedményezni vagy zálogjog-törleszt megengedni kíván;
- d) ha a kiskorúnak ingatlan vagyonát adásvevés, csere útján, vagy másként elidegeníteni avagy megterhelni, ugyszinte ha tőke befektetésül szolgáló ingóságokat elidegeníteni vagy egyébként a kiskorú törzsvagyonának állagát megváltoztatni szándékozik;
- e) cégvezetői meghatalmazás esetében.

Ezenfelül arra, hogy mint atya kiskorú gyermeke helyett váltói kötelezettséget vállalhasson, a gyámhatóság általános felhatalmazása szükséges.

A szokásos alkalmi-ajándékozások kivételével azon jogügyletek, melyek által a kiskorú viszteher nélkül köteleztetnék, vagy jogokról viszteher nélkül lemondana, továbbá a kezesség-vállalás, valamint általában azon jogügyletek, melyek által a kiskorú idegen kötelezettségeket vállalna el, az atyai hatalom alatt álló kiskorúra nézve gyámhatósági jóváhagyás esetében sem kötelezők.

⁴⁶ Az atyai hatalom megszüntetésével kapcsolatos bírói eljárásról az 1881. évi LIX. tc. 107. §-a rendelkezett.

⁴⁷ 23.§.

⁴⁸ Például ezért: 24. § Ha az atya tékozlás miatt gondnokság alatt állott, vagy hamis vagy vétkes bukás vagy oly más büntett miatt elítéltetett, melynek alapján a vagyon hű vagy pontos kezelésére való alkalmatlansága alaposan feltehető: a gondnokság alól való felmentés, illetőleg a büntetés kiállása után kiskorú gyermekének vagyonát csak számadás terhe mellett és csak azon esetben kezelheti, ha a gyámhatóság ezt a kiskorú érdekében szükségesnek tartja.

⁴⁹ 73.§.

⁵⁰ Gender témával jelen dolgozatban nincs módomból foglalkozni, de jelzem, hogy 1945-ig (ekkor az atyai hatalom szülői hatalommá változott) a nők hátrányos megkülönböztetése fennállt ezen a téren is. Még az 10470 /1945 ME is tartalmazott pont a vagyonkezelés tekintetében hátrányos megkülönböztetést.

⁵¹ 38.§ és 29.§.a)

A Gyt. a *gyámhatósági szervezetrendszer*t is szabályozta, amely a modern szabályok betartatásának alapköve volt, a bírói út biztosítását és az ügyészi feladatokat is beleértve. Első fokon a törvényhatóságok és a rendezett tanácsú városok, kivételképpen pedig a községek *árvaszékei* látták el a gyámügyi feladatokat.⁵² Felsőbb fokon a törvényhatósági bizottság, a közigazgatási bizottság, végső soron pedig a belügyminiszter járt el. A törvény szerint az *árvaszék* az érdemi határozatokat ülésben, testületileg hozta, az ülései pedig nyilvánosak voltak. Lehetőség volt ugyan a nyilvánosság kizárására a jó hírnév védelme vagy más érdeksérelem megelőzése céljából, de erről a tanácsnak még az ügy előadása előtt kellett döntenie. Az *árvaszék* sérelmes határozatai ellen az érdekeltek számára biztosított volt a fellebbezés lehetősége.⁵³

A törvény kötelezővé tette a községek számára *közgyám* alkalmazását,⁵⁴ aki a halaszthatatlan teendőket hivatalból köteles volt ellátni az anya, mint természetes gyám illetve a nevezett gyám hiányában, gyakorlatilag helyettesítette a gyámot kirendeléséig. Feladatai voltak továbbá a községbeli gyámoltak és gondnokoltak nyilvántartása, a gyámok és gondnokok feletti felügyelet gyakorlása. Mulasztás esetén jelentést tett a községnek vagy a gyámhatóságnak. A gyámrendelés szükségessége esetében javaslatot tett, annak személyére, közreműködött a leltározásnál. Gyakran ügygondnoknak is kirendelték a kiskorú érdekeinek védelmére, de felügyelt a községi jegyző által zár alá vett hagyatékra, a számadás készítésében járatlan gyámok szóbeli elszámolását jegyzőkönyvbe vette, és a községnek vagy a gyámhatóságnak bemutatta. Ellátta továbbá mindazon teendőket, amelyet a törvény nem utalt más hatáskörébe, és amellyel a község vagy a gyámhatóság bízta meg, mint például a gyámpénztárral rendelkező községekben a pénztárnoki vagy ellenőri feladatok.⁵⁵ Ebből a felsorolásból is kitűnik, hogy a közgyám a kiskorúak vagyonának kezelése terén nagyon fontos ellenőrző szerepet töltött be, amennyiben a feladatait lelkiismeretesen ellátta.

A *tiszti ügyész* gyámügyekben kifejtett tevékenysége egyfajta jogi szakértői tanácsadó volt egyrészt, másrészt a törvények és rendeletek betartása felett való őrködés. A feladat ellátásához az *árvaszék* valamennyi érdemi határozata közzétett volt az ügyésszel. Az ügyész a másodfokú határozatokat is megfellebbezhette, az erről való döntés kizárólagosan az ügyész jogkörébe

⁵² 1870-ben felállították az *árvaszékeket*, de a gyámügyi ügycsoportok csak egy része tartozott hatáskörükbe. Az 1871. évi XVIII. tc. 24. §-a kimondta, hogy a rendezett tanácsú városok árva- és gyámhatósági jogát az elnöki jogkörrel rendelkező polgármestertől, a városi ügyésztől, a számvéveőtől, egy vagy több ülnöktől és a jegyzőtől álló *árvaszék* gyakorolja. Tagja még a testületnek a szavazati joggal nem rendelkező közgyám. Az *árvaszék* a közgyűlésnek alárendelt önkormányzati szerv volt, amelynek ülnökeit a képviselők választották meg. Az *árvaszék* tehát a régi magyar közigazgatásban az első fokon eljáró gyámhatóság volt, melyet a vármegyékben, városokban és egyes nagyobb községekben szerveztek meg olyan önkormányzati szakhatóságként, melynek feladata a kiskorúak és a gyámság alatt állók ügyeinek intézése volt. A tanácsok megalakulásával feladatuk körét a tanácsok végrehajtó bizottságainak szociális osztályai vették át a 20. század második felében, majd ezt a gyámhivatali rendszer váltotta fel.⁵² bővebben in: Zámbo Géza: A gyámhatóságok, *árvaszékek* szervezete, eljárása a kiegyezés után in: <http://jesz.ajk.elte.hu/zambo16.html>

⁵³ A tanácsülési rendszert az 1923. évi XXXV. tc. és a 7740/1923. B. M. sz. rendelet megszüntette, és bevezette az előadói-ülnöki rendszert. bővebben in: Zámbo Géza: A gyámhatóságok, *árvaszékek* szervezete, eljárása a kiegyezés után in: <http://jesz.ajk.elte.hu/zambo16.html>

⁵⁴ Gyt. 68. §.

⁵⁵ Gyt. 170. §.

tartozott, az árvaszék legfeljebb felhívhatta a figyelmét a jogsértésre. A tiszti ügyész tevékenységének harmadik területe a gyámhatóság és a gyámoltak, gondnokoltak jogainak és érdekeinek az árvaszék megbízásából való védelme volt más hatóságok előtt. A gyámhatóság érdekeinek védelme főként a gyámpénztár hivatalból való képviselétét jelentette. A tiszti ügyész felhívási pert indított a számadást be nem nyújtó gyám ellen, a kiskorúság meghosszabbítása iránti, illetve ennek megszüntetésére, valamint az atyai hatalom megszüntetésének feloldására irányuló perben a kiskorú érdekeinek védelmét látta el.⁵⁶

A gyámhatóság a számadásokat a *számvevőnek* adta át megvizsgálás és véleménynyilvánítás céljából. A számvevőnek lehetősége volt arra, hogy az általa előterjesztett véleményre tett észrevételeket megismerje, és ennek fényében tegye meg a végső javaslatát. A számvevő hivatalból volt köteles az árvapénztári pénzkezelést ellenőrizni. Ennek keretében az árvapénztári naplót havonként, valamint az árvapénztári számadást és mérleget ellenőrizte, és erről jelentést tett.

Ha az árvaszék a gyámot valamely összeg megfizetésére, cselekmény megtételére vagy abbahagyására kötelezte, fellebbezéssel élhetett. Ezen jogorvoslati lehetőség kimerítését követően volt lehetősége a számadónak - a jogerős határozat pénzfizetésre kötelező rendelkezései ellen három hónapon belül - bírói útra terelni az ügyet.⁵⁷

A beszolgáltatott pénzt és értékpapírokat az árvaszékek *gyámpénztárai*⁵⁸ kezelték, amelyek ezt a pénzt hasznosíthatták, így egyfajta hitelintézetként működtették azokat. A kiskorúak és gondnokoltak készpénzeit és értékeit 1903. január 1-ig a községi árvapénztárakban kezelték. A 123.000/1902. B. M. rendelet megszüntette a helyi pénzkezelést, és a megyeszékhelyen működő állampénztárakat bízta meg a központi gyámpénztári feladatok ellátásával.⁵⁹

*A gyámpénztári kölcsönök*⁶⁰ vonatkozásában a gyámtörvény további korlátozást vezetett be a korábbi szabályokhoz és gyakorlathoz képest. „A gyámpénztárnak ugyanis első sorban az az

⁵⁶ Zámbó Géza: A gyerekvédelmi gyámság Szeged 2004. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/542/1/de_2933.pdf 2015.03.12.

⁵⁷ Zámbó Géza: A gyerekvédelmi gyámság Szeged 2004. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/542/1/de_2933.pdf 2015.03.12.

⁵⁸ Gyt.285.§-300.§.

⁵⁹ Zámbó Géza: A gyámhatóságok, árvaszékek szervezete, eljárása a kiegyezés után in:<http://jesz.ajk.elte.hu/zambo16.html>

⁶⁰ Ilyen hirdetmények alapján lehetett kölcsönért folyamodni a pénztárakhoz: „4303/1904 .ikt. Szarvas község elöljáróságától.

Hirdetmény, Alólírott községi elöljáróság közhírré teszi,hogy a községi képviselő testület által 41 kgv. 815/1904 ikt. szám alatt alkotott gyámpénztári kezelési szabályrendeletet a Magyar királyi belügyminister ur 33.686/V-a 1904. szám alatt jóváhagyta, ennél fogva a gyámpénztári kölcsönök ... 10 vagy 20 évitörlesztésre 5%-os kamatra fognak kiadni a szabályrendelet és az 1877 évi XX. tczikk 289 §-ának korlátai között. Az egyeseknek adható kölcsön legnagyobb összege 6000 koronában, legkisebb Összege 200 koronában van szabályrendeletileg megállapítva. Kölcsönt kérők a hivatalos órák alatt Jeszenszky Frigyes gyámügyi jegyzőnél jelentkezhetnek,akí a jelzálóul felajánlott ingatlanok megbecsültetéséről gondoskodik. Kötelezvény minták ugyanott kaphatók. A gyámpénztárban ez idő szerint kölcsön kiadható 90.000 korona kész pénz áll rendelkezésre. A kölcsön iránti kérelmek az előljárói tanács által rendszerint azonnal tárgyaltnak, a kölcsön folyósítása azonban csak akkor történik, ha a kölcsönt megszavazó tanácsülési határozatban megszabott feltételeknek a fél minden tekintetben megfelelt. Szarvason, 1904. május hó 5-én. Salacz József főjegyző Kovács János t. bíró” in: http://www.epa.oszk.hu/01900/01970/00673/pdf/EPA01970_Szarvas_es_videke_1904_020.pdf 2015.03.12.

érdeke, hogy a kiskorúaknak és gondokoltaknak a gyámpénztárban kezelt pénze minél nagyobb %-ban kamatoztassák; ami a jelen gazdasági viszonyok között és az 1877. XX. t.-c. korlátozó rendelkezéseire figyelemmel, csak úgy érhető el, ha a gyámpénztári pénzkészletnek minél nagyobb része helyeztetik el a magasabb % mellett kamatozó pupillaris biztosítékkal bíró s minden kockázat nélküli jelzálogos kölcsönökbe.”⁶¹ Az ilyen kölcsön megszavazását magába foglaló határozat ellen csak a törvényben vagy rendeletben foglaltak meg nem tartása esetén volt helye fellebbezésnek. Ilyenkor a tisztí ügyésznek kötelessége volt a fellebbezés benyújtása.

3.3. A II. világháború utáni időszak; a modern családjog és gyermekvédelem kialakulása

3.3.1. Bevezető

Alapvető jellegű és szükségszerű változást hoztak a gyermeki jogok és gyermekvédelem területén is II. világháború alatt történtek jobb megértésére irányuló szociálpszichológiai *kutatások és elméletek*. Ezek hatására ugyanis végleg letisztázódott és általánosan elfogadottá váltak bizonyos nevelési és egyéb alapelvek a gyermekek vonatkozásában. A *gyermekmunka tilalma* vagy a *gyermekvédelmi rendszer* felállítása, a harmadik és negyedik generációs *alapjogok* megjelenése mögött lényegében szociológiai, társadalomtudományi és ezen belül is gyermektudományi vívmányok, tudományos eredmények álltak.⁶² Általánosan elfogadottá vált tehát, hogy a gyermekek a felnőttektől eltérő szükségletekkel, gondolkodással, világlátással rendelkező egyének, akik életkorukból és fejlettségükből adódóan egy olyan sajátos csoportot képviselnek, amelynek jól körülírható, önálló érdekei és szükségletei vannak, akik jogaik aktív alanyai, azzal hogy jogaik speciális szerkezetűek, amik csak mások, leginkább a szülők, illetve a gyermekek ellátásában, nevelésében, oktatásában részt vevők kötelezettségeinek meghatározása és teljesítése útján *érvényesülhetnek*.⁶³ A jogszabályoknak, az oktatásnak és egyéb állami intézményeknek is figyelembe kell venniük ezeket a specialitásokat.

Az, hogy egy gyermekkel mi történik otthon, az iskolában a 20. század második felében már nem lehet az adott közeg magánügye. Az apai hatalom megtörése, illetve a gyermeki jogok megjelenése az állam számára elsősorban *kötelezettségek növekedését* jelentette. A gyámhatóság és a bíróság jogosítványai az állam behatolt a korábban jórészt magánhatalmi jogviszonyba tartozó életviszonyokba. Mivel a gyermek nevelése teljes egészében már nem a nevelő magánügye

⁶¹Írta 1911. január 3-án az államtitkár egy debreceni városi rendelet kapcsán in: https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/155924/AVA_1911_01.pdf?sequence=12&isAllowed=y 2015.03.12.

⁶²Erről bővebben írtam: Kulcsár Judit: A gyermekek társadalmi helyzete, interperszonális viszonyai kultúrtörténeti, társadalomtudományi megközelítésekben http://www.ajk.elte.hu/file/THEMIS_2014_dec.pdf 151-184.(hivatkozások ott)

⁶³Rác Andrea: Posztadoleszcensék az ontológiai stádiumban megrekedt állami gyermekvédelem rendszerében Budapest 2009. in: <http://www.mtapti.hu/pdf/mtracza.pdf> 2015.03.12.

szükségszerűen került mind több életviszony pontos szabályozásra, így a *szülői felügyelet tartalma, a szülők jogai és kötelességei* is.

Az oktatás és gyermekek szociális jogainak biztosítása *közfeladattá* vált a kialakuló modern jóléti államokban. A gyermeki jogok érvényesítése érdekében a törvényalkotók és a különböző intézmények munkája nyomán mind jobban kialakult a gyermekek és a fiatalok védelmét hangsúlyozó környezet és a szülők ezzel kapcsolatos szerepe is jelentős mértékben átforgalmódott. A jóléti államok által biztosított szociális minimumokkal, illetve annak elfogadásával, hogy az állam akár pozitív diszkrimináción⁶⁴ keresztül is a kiszolgáltatott társadalmi csoportok megvédésére törekszik a gyermeki jogok érvényre juttatását is segíti. A gyermek, mint *sui generis* védendő lény és mint az állami intézmények hálójába font ellátott állampolgár több komponensű *jogi fogalom*má vált a modern államokban.

1989-ben a *New Yorki Egyezményben* összegződött az a jogfejlődési tendencia, mely kialakította a *gyermeki jogok katalógusát*. A gyermeki jogok külön absztrakciós szintet képeznek a jogági struktúrában, mert azok a „gyermek” jogalanyra megalkotott jogok rendszere, összessége. Ezek lehetnek más jogágba tartozó jogi normák éppúgy, mint speciális csak gyermekekre vonatkozó jogok, vagy általános emberi és polgári jogok. A gyermeki jogok általában valamely konkrét ágazati-szakmai jogviszonyban érvényesülnek, vagy sérülnek.⁶⁵

A gyermekek *nevelésére, gondoskodásukra valamint jogaik érvényesülésére* vonatkozóan felállított szabályok, intézmények működésének milyenségét azonban az adott társadalom hatalmi struktúrája, a gyengébb kisebbségekhez való viszonya, a megtermelt javak újraelosztási rendszere és mindezek kulturális háttere *határozza meg valójában*.

A modern jogalkalmazás a gyermeki jogok terén törekszik arra, hogy az egyes személyekre irányuló fokozott *egyéni elbírálást* helyezze előtérbe. A gyakorlatban ez a jogalkalmazók, valamint a különböző szakemberek tényleges együttműködését feltételezi.

3.3.2. Az 1945 utáni időszak, a témára vonatkozó jogalkotás rövid áttekintése

A II. világháborúban és az azt követően lezajlott tulajdoni jogsértések, *traumatizáló hatása* tagadhatatlan. Valószínűleg a vagyoni jogokat érintő jogtudat és joggyakorlat sem maradhatott

⁶⁴ Fontos ilyen polgári jogi szabály szűkebben vett témámon, a vagyonkezelésen belül például a kiskorú jognyilatkozatának relatív semmissége: „A kiskorúság miatti korlátozott cselekvőképességen vagy cselekvőképtelenségen alapuló semmisségre annak érdekében lehet hivatkozni, akinek cselekvőképessége korlátozott vagy hiányzik.” mely változatlanul került át az 1959. évi IV. törvényből az új Ptk-ba.

⁶⁵ Dr. Bíró Endre: Gyermeki anyagi jogok in: http://www.gyermek.joghaz.hu/dokumentumok/Gyermeki_anyagi_jogok.pdf 2015.03.12.

érintetlenül. Milyen fontossággal bírhatott a háború után az amúgy is megnövekedett számú árva és elhagyott gyermek esetlegesen meglévő vagyonának kérdése az átél, de fel nem dolgozott történelmi tapasztalatok, traumák hatására? Jelen dolgozatban nincs módomban ezt a kérdést tárgyalni, csak jelezni szeretném ennek a szociálpszichológiai jelenségnek a korabeli joggyakorlatra feltételezhetően meglévő hatását. A másik személyének és vagyonának tiszteletben nem tartása olyan elementáris élménye lehetett a korabeli háborút túlélő magyar társadalomnak, mely a kiskorúak vagyonát érintő általános attitűdre is kivetülhetett.

A tulajdon tisztelete a későbbi évtizedekben sem volt jellemző a korabeli magyar társadalomra és államhatalomra, a pozitív jogszabályok terén azonban a polgári törvénykönyvvel és a családjogi kódex megalkotásával megalapozták a *gyermeki vagyon védelmének jogi rendszerét*. A rendszer hibái mögött szociálpszichológiai okok húzódtak meg, melyek túlmutattak a magántulajdon nem tiszteletén. A gyermek, mint a felnőttnek abszolút kiszolgáltatott társadalmi entitás, a kötelező szolidaritás mögött lappangó farkastörvényeknek eshet áldozatul, rendszerszintű védelme mind a mai napig „lyukas háló”, és ad hoc módon valósul meg, attól függően, hogy milyen mikrokörnyezetben él és konkrétan melyik állami intézménnyel kerül kapcsolatba.

A gyámtörvényt követő jogalkotási mérföldkövek a téma jogtörténetében az *1952. évi IV. törvény a házasságról, családról és gyámságról* (a továbbiakban: Csjt.) - amely hatályon kívül helyezte a gyámtörvényt- valamint az *1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről* (a továbbiakban: Ptk.) voltak.

A Csjt. hatályba lépésével „hivatalosan” is létrejött a modern és elkülönült *magyar családjog*,⁶⁶ mint önálló jogág⁶⁷ valamint emellett fokozatosan kiépült az intézményes állami *gyerekvédelem*.⁶⁸ A 20. században a családjog „kinőtt” a polgári jogból, annyi védendő értéket és speciális életviszonyt kezdett szabályozni, hogy a klasszikus polgári jogi szabályozási kereteket már szétfeszítette.⁶⁹ A szülői hatalom intézménye helyébe a *szülői felügyelet* intézménye lépett. A szülői felügyelet gyakorlását egyenlő mértékben mindkét szülőre bízta, *megszüntette a nők ezen a téren fennálló diszkriminációját*⁷⁰ és kimondta, hogy a szülői felügyeletet a kiskorú gyermek érdekében kell

⁶⁶ Dr. Weiss Emília: Az új Polgári Törvénykönyv és a családjogi viszonyok szabályozása PJK. 2000/2., 4-13.

⁶⁷ Ennek fontos elméleti összegzése volt Nizsalovszky Endre: A család jogi rendjének alapjai. (Budapest, 1963.) című munkája

⁶⁸ A *gyerekvédelem* szakigazgatási és intézményi rendszere, mely nemcsak hogy külön jogágot keletkeztetett, de a gyámság állami gondozottakra vonatkozó speciális szabályait is ebbe a jogágba soroljuk.

⁶⁹ Másrészt azonban a Ptk-ban lefektetett jogintézmények nélkül a családjog sem értelmezhető Az új Ptk. ismét egyesítette a klasszikus polgári jogi területeket a családjoggal. Ez a tematika komplex elemzést kíván, mellyel most nem tudok foglalkozni.

⁷⁰ Az 1949. évi Alkotmánynak megfelelően.

gyakorolni.⁷¹ Ezzel a szülők és a gyermekek viszonyában a gyermekek fejlődésének, valamint nevelésének feladata jutott előtérbe, *nem pedig annak hatalmi jellege*.

A modern jogrendszerekben a *szülői felügyelet*, mint fő jogintézményhez képest a *gyámságot*,⁷² a szülői felügyeletet helyettesítő vagy pótló jogintézményként definiálták. A gyámság tehát olyan jogintézménnyé vált, amely szülői felügyeletet hiányában a kiskorúak gondviselését, képviseletét, vagyonának kezelését a gyámhatóság által kirendelt gyám személyén keresztül biztosítja. A szülői felügyelet és a gyámság egymást kizáró jogintézmények főszabály szerint.⁷³ A *szülői felügyeleti jog* és a *gyámság* egyfajta képviseleti jogosultságot illetve vagyonkezelői jogokat hoztak létre a teljes cselekvőképességgel nem rendelkező kiskorúak tekintetében. A jogtörténet korai szakaszában - mint erről volt már szó- ennek a viszonynak a hatalmi része volt domináns, keveredett benne az oltalmazás és a gyám illetve szülő saját vagyoni, hatalmi érdekeinek motivációja, valamint a nemi diszkrimináció is. Sok évszázados jogfejlődés tisztázta le mindkét jogintézmény Csjt. illetve Ptk. által szabályozott formáját, mely magában foglalja már az államhatalom, arra kijelölt államigazgatási szervrendszerének és egyéb intézményeinek ellenőrző feladatait is.⁷⁴

Az egyenjogúsítással együtt új problémák jelentkeztek: dönteni kellett azokban a kérdésekben, amelyekben nem tudtak a szülők egyetértésre jutni. Ez értelemszerűen vagyonkezelési vita is lehetett közös szülői felügyeleti jog esetén valamint a válás esetén. Dönteni kellett ilyenkor a gyermek elhelyezéséről és az ekkor még ehhez kapcsolódó szülői felügyeleti jogról, így a gyermeki vagyon kezeléséről is. A bíróságok és a gyámhatóságok kaptak jogosítványokat ezekben az ügyekben.

A gyermeki vagyon kezelésének kérdéseire a Csjt. és a Ptk. együtt adott szabályokat, mert a Ptk. a képviselet, a kiskorúság, a cselekvőképesség⁷⁵ és az ahhoz kapcsolódó jognyilatkozat megtételi rendszert szabályozta részletesen, így a kiskorú vagyonát védő intézkedések több szabályát tartalmazta, a Csjt. foglalkozott a szülői felügyelet tartalmi kérdéseivel, így a vagyonkezeléssel is.

⁷¹ Csjt. 71.§.

⁷² A szülői felügyelet alatt nem álló gyermeknek feltétlen joga van arra, hogy számára a gyámhatóság a lehető leggyorsabban, alkalmas gyámot rendeljen. A gyámra összességében a szülői felügyeletet gyakorló szülő jogaira és kötelességeire vonatkozó szabályok az irányadóak, kivéve, hogy nem kötelezhető arra, hogy a gyámoltját saját lakásába fogadja és eltartsa kivéve, ha más jogviszony alapján köteles erre, valamint nem nevezhetett gyámot és sokkal nagyobb hatósági kontroll mellett működik, mint egy szülő. Ezeket a szabályokat a Csjt. 102.§-a, az 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről, (a továbbiakban: New Yorki Egyezmény) és a Ptk.-k tartalmazzák.

⁷³ A vagyonkezelés esetében azonban a vagyonkezelő eseti gondnok, a szülői felügyeleti jog részjogosítványából egyet gyakorol: a vagyonkezelés jogát. 2014-től vagyonkezelő eseti gyám a megnevezése.

⁷⁴ Zámbo Géza: A gyerekvédelmi gyámság Szeged 2004. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/542/1/de_2933.pdf 2015.03.12.

⁷⁵ http://www.3bnetwork.hu/uploads/editors/polgari_torvenykonvy.pdf

1945 és 1997 között a Csjt. és Ptk. szabályozási tárgyköréhez kapcsolódó *novellákkal*,⁷⁶ de főként alsóbb szintű *egyéb normákkal*⁷⁷ módosították a törvénykönyveket és alakították tovább a szülői felügyeletre, gyámságra és vagyonkezelő eseti gondnokságra vonatkozó szabályokat.

Az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról (a továbbiakban: Gyvt.) a Csjt.-vel összhangban a vagyonkezelés további részletszabályait, főként a gyámhatósági működést tekintve, ennek eljárási szabályait pedig az 149/1997. (IX. 10.) Kormányrendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról (a továbbiakban: Gyer.) tartalmazta, amely jogszabályok ma is hatályban vannak.

2014. március 15-én hatályba lépett a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: új Ptk.), amely magában foglalja a családjog alapvető szabályait is. Ezzel a Csjt. hatálya megszűnt.

4. Az alapvető jogintézmények a kiskorúak vagyonának kezelése terén: jogképesség, cselekvőképesség, kiskorúság, képviselet, szülői felügyelet és gyámság

A kiskorúak vagyonának szülő általi kezelése *jogelméleti szempontból* a jogképesség és cselekvőképesség valamint a képviselet *jogintézményein alapszik* elsősorban, ezért röviden foglalkozok velük.

A *szülői vagyonkezelés* alatt azt értjük tehát, hogy a szülő felügyeli, ellenőrzi, gyarapítja, valamire fordítja gyermeke vagyonát és ekörben jognyilatkozatokat tesz, mint törvényes képviselő.

A jogtörténetben a kezdetektől ismert annak a gazdasági szükségletnek különböző jogi konstrukciókban történő szabályozása, amikor egyes személyek vagyonuk kezelését, hasznosítását nem tudják, vagy nem kívánják személyesen megvalósítani. Ilyen esetben a vagyonkezelés történhet a vagyon tulajdonosától elkülönült személyiséggel rendelkező *szervezeteken keresztül*, ahol a tulajdon közvetetté válik és az adott, leginkább gazdasági társaságban meglévő részesedés jeleníti meg a tulajdonos vagyoni jogait, illetve kötelmi jogviszonyon, *szerződésen alapuló*, vagyonkezelésre irányuló jogügylet alapján⁷⁸ valamint *törvény* vagy *hatósági aktus* által erre feljogosított személyek útján. A szülő ez utóbbi körbe tartozik, mint törvényes képviselő, azzal, hogy a képviseleti jogkör tartalmát a törvény, illetve ha valamilyen okból van bírósági vagy gyámhatósági határozat akkor korlátozhatja vagy módosíthatja azt. A képviseleti jogosultságának az adott jogügyletre vagy a teljes

⁷⁶1974. évi I. Csjt. novella valamint 1986. IV. törvény

⁷⁷10.470/1945 ME rendelet, 12.050/1948. Kormányrendelet, 10./1952.BM utasítás, 955-84/1954. OM utasítás, 14/1955. OM utasítás, 51/1954. MT rendelet, 6/1969. MM rendelet, 20/1969. Kormányrendelet, 107/1970. MM utasítás

⁷⁸Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust Budapest, 2014. 7-21.

vagyonkezelésre történő kizárása esetén, pedig a hatóság gondoskodik az eseti vagyonkezelőről⁷⁹ kirendelés útján.

A nyugati jogtörténet a gyermekkorúak jogait illetően hosszú utat járt be. Kezdetben meg kellett érteni és definiálni kellett a különbséget az életkoruk miatt nem teljes jogú jogalanyok és a felnőtt jogalanyok között. A gyermekek egyik legősibb jogosultsága, melynek elismerése és betartása, ha nem is konzekvensen, de valamennyi áruterelő társadalomban megjelent, a *vagyoni jogok* voltak. Az *öröklés* jogintézménye volt az egyik legfontosabb, de nem egyedüli kényszerítő elem, amelynek hatására a gyermekeket megillető jogosultságok egy csoportja jogilag elfogadottá vált. Ennek folyamánya és egyben feltétele is volt a fejlettebb jogrendszerekben a jogképeség és a cselekvőképesség jogintézményeinek kimunkálása.⁸⁰ Hosszú évszázadokon át egyes emberek között különbséget tettek személyi állapotuk szerint. A modern euro-atlanti jogrendszerek szakítottak ezzel, deklarálva valamennyi ember általános, feltétlen és egyenlő *jogképességét*, mely így a gyermekekre is fogantatásuk pillanatában érvényes, annak korlátozhatatlanságával együtt. A jogképeség fogalma⁸¹ tehát azt jelenti, hogy a személynek jogai és kötelességei lehetnek, és hogy ezekkel miként tud élni, azt határozza meg a cselekvőképesség.⁸² A magántulajdonra épülő jogrendszerekben, ezek a jogintézmények kifejlődése tette lehetővé a vagyon kezelését és biztosítását, a joggyakorlás kiszámíthatóságát függetlenül annak tulajdonosától. Ezáltal tudott a gazdasági élet és vele együtt a jogrend is egyre bonyolultabb és fejlettebb formákat elérni.

⁷⁹ 2014. előtt gondnok, utána gyám a megnevezése.

⁸⁰ Vékás Lajos: Öröklési Jog Budapest 2002.6-12.

⁸¹ Jogképeség azt jelenti, hogy valakinek jogai és kötelességei lehetnek, a cselekvőképesség, pedig azt mutatja meg, hogy ezeket a jogokat saját maga szerezheti, gyakorolhatja illetve önállóan vállalhat kötelezettségeket illetve lesz felelős értük, vagy pedig törvényes képviselője útján. A jogképeség minden embert illetve a magzatot is élve születés esetén megilleti. A jogképeséget korlátozó szerződés vagy egyoldalú nyilatkozat semmis. A cselekvőképesség azonban korlátozható, bizonyos körülmények miatt akár törvényileg ab ovo akár bírósági határozattal a törvényi feltételek fennállása esetén. Az ember jogképesége eszerint egy elvont (absztrakt) képesség, ami alapján elvileg bárkinek bármilyen joga és kötelessége lehet, azaz elvileg bármely ember bármely jogviszony alanya lehet. A jogképeséghez sem a tudat meghatározott fejlettségi szintjére, sem pedig saját akaratra, annak ilyen irányú kinyilvánítására nincs szükség. A jogképeség az emberrel veleszületik, és tőle el nem idegeníthető, sem szerződéssel, sem a saját (egyoldalú) nyilatkozatával. A jogképeség az embert, ha élve születik, fogamzásának időpontjától kezdve illeti meg. A fogamzás és a születés közötti időben az ember jogképesége feltételes: az élve születéstől mint feltételtől függ. Lsd mindkét Ptk.-ban

⁸² A cselekvőképesség az embernek az a joga, hogy saját akaratnyilatkozatával, saját nevében szerezhet jogokat és vállalhat kötelezettségeket. Kizárólag azt az ember illeti meg, aki az ügyei viteléhez szükséges belátási képességgel rendelkezik, azaz akaratnyilatkozata kialakításában szellemi és/vagy testi fogyatékosága nem akadályozza. A jogtudomány különbséget tesz a cselekvőképesség aktív és passzív oldala között. Az aktív cselekvőképesség azt jelenti, hogy az ember saját maga köthet szerződéseket vagy tehet egyéb jognyilatkozatokat; míg a hozzá intézett nyilatkozatok érvényes elfogadására vonatkozó képesség a passzív cselekvőképesség fogalmi körébe tartozik. A törvény a korlátozott cselekvőképesség szabályozásánál abból az elvből indul ki, hogy a cselekvőképesség minden embert megillet, ha cselekvőképessége a törvény értelmében nem esik korlátozás alá, vagy nincs kizárva. Polgári jogi szempontból az általános jelenség a cselekvőképesség teljessége. Ezért a Ptk. nem a cselekvőképességgel bír, hanem a cselekvőképesség hiányának két különböző joghatállyal járó fokozatába tartozó, a cselekvőképességükben korlátozott és a cselekvőképességgel nem rendelkező (új Ptk szerint cselekvőképtelen kiskorú vagy cselekvőképességükben teljesen mértékben korlátozott nagykorú) személyek körét határozza meg. A cselekvőképtelenség, illetőleg a korlátozott cselekvőképesség intézménye lényegében védeni kívánja azoknak a személyeknek a törvényes érdekeit, akik fiatal koruk vagy testi, szellemi fogyatékoságuk miatt erre nem képesek. A védelem minden esetben objektív körülmények alapján illeti meg az érintett személyt. A törvény tiltja, hogy bárki - akaratától függetlenül - cselekvőképessége korlátozására irányuló szerződést kössön, vagy egyoldalú nyilatkozatot tegyen. A tilalomból értelemszerűen következik, hogy a cselekvőképesség teljes kizárására, illetőleg cselekvőképesség kiterjesztésére irányuló szerződés vagy egyoldalú nyilatkozat is semmis. Lsd mindkét Ptk.-ban

A *cselekvőképesség* a képességen alapuló megközelítés⁸³ szerint egy szociális fogalom és jogi *fikció*, amely szerint, bizonyos életkorban vagy elmebeli állapotban a személy nem képes cselekedeteinek jogi és reális következményeit belátni, így az ő cselekedeteik nem adekvátak a társadalomban elvártakhoz képest és valószínűleg hátrányos következményekkel járnának a maguk és egyéb személyek számára is. Így mind a képességében korlátozott személy, mind a társadalom jogbiztonságát védik a cselekvőképesség korlátozásával. A mai jogalkotás már nem alapszik a fenti fikció mindenhatóságán, így a kiskorút bizonyos érettségi szint fölött nagyon sokféle, őt érintő döntésbe illetve jogügyletbe be kell vonni, meg kell kérdezni és véleményét figyelembe kell venni, főleg személyi, családi és tulajdoni viszonyait illetően.⁸⁴ Bizonyos kérdésekben pedig az együttdöntés valamint az önálló döntés joga illeti meg a korlátozottan cselekvőképes kiskorút.⁸⁵

A *kiskorúság* annak a meghatározása, hogy milyen életkorban, milyen jognyilatkozatokat és hogyan tehet meg a gyermek. Mindennek előfeltétele volt a polgári korban kialakult pontos anyakönyvezés, amelyre az előzőekben már utaltam. A kiskorúakat életkoruk alapján korlátozott cselekvőképességgel, illetve cselekvőképtelenséggel jellemezhetjük és ettől illetve a jognyilatkozat jellegétől fog függeni az őket képviselő szülő vagy gyám törvényes képviselői jogköre. Vannak tehát azok a *jognyilatkozatok* melyeket a kiskorú maga tehet meg, vannak amelyeket törvényes képviselőjével együtt, van amikor a törvényes képviselő maga tesz jognyilatkozatokat a kiskorú nevében és van amikor ő is csak a gyámhatóság engedélyével valamint vannak a kiskorú vagyonát érintően abszolút tiltott jognyilatkozatok. Mindannyiszor egy mátrixra gondoljunk, ahol a fő vezérfonal a vagyon fokozott védelme: a jognyilatkozat jogi hatása az adott vagyonra, de a jogi procedúra soha nem független a kiskorú életkorától, állapotától és véleményétől (lásd előző bekezdést is).

5. Lezárás

Az intézményesülés kiterjesztése és a gyermeki jogok szabályozása a *jogállami* kontextusban azt jelenti, hogy az minden egyes gyermekre nézve kikényszeríthető, és garanciális védelmet nyújt az államhatalom szervrendszereinek segítségével. A gyermekek érdekében létrejött

⁸³ Jakab Nóra: A cselekvőképesség elméleti háttéréről és a szellemi egészség jogáról in: www.mjsz.uni-miskolc.hu/201001/9_jakabnora.pdf 2015. 02.11.

⁸⁴ Az új Ptk.-ban is rögzítésre került, hogy a törvényes képviselő köteles a korlátozott cselekvőképességű kiskorú véleményét figyelembe venni, a kiskorú személyét és vagyonát érintő jognyilatkozat megtétele során. Az ezzel kapcsolatos elvárást a szülői felügyeleti jog általános szabályai között a 4:148. § tartalmazza, mely összhangban áll New Yorki Egyezmény 12. cikkében foglaltakkal. Ennek értelmében a részes államoknak biztosítaniuk kell, hogy az ítélőképessége birtokában lévő gyermek az őt érintő ügyekben szabadon kinyilváníthassa véleményét és a gyermek véleményét – figyelemmel korára és érettségi fokára – kellően tekintetbe kell venni. A Gyvt. 8. § (1) bekezdése szerint: A gyermeknek joga van a szabad véleménynyilvánításhoz, és ahhoz, hogy tájékoztatást kapjon jogairól, jogai érvényesítésének lehetőségeiről, továbbá ahhoz, hogy a személyét és vagyonát érintő minden kérdésben közvetlenül vagy más módon meghallgassák, és véleményét korára, egészségi állapotára és fejlettségi szintjére tekintettel figyelembe vegyék. A GYER 2. § a) szerint az *ítélőképessége birtokában lévő gyermek*: az a kiskorú, aki életkorának és értelmi, érzelmi fejlettségének megfelelően képes - meghallgatása során - az őt érintő tények és döntések lényegi tartalmát megérteni, várható következményeit belátni.

⁸⁵ Új Ptk. 2:12. § 2:14. § 2:15. § 2:16. § 2:17. §

intézményrendszernek is tiszteletben kell tartania más emberek alapvető jogait, nota bene magukét a gyermekekét is. A gyermeki jogok *érvényre juttatása* sem szolgálhatja az emberi jogokat tiszteletben tartó, jogkövető szülő illetve gyermek magánszférájának eltiprását vagy döntési lehetőségeinek megnyirbálását, de a „kiszolgáltatott helyzetek” minimalizálását és az azokban történő hathatós gyermeki védelmet igen. Így a gyermekkel való bánásmód jogi aspektusaihoz kapcsolódva egy konszenzusos *össztársadalmi tartalmi minimumnak* kell létrejönnie, mely a legtöbb szereplőt önkéntes jogkövetésre sarkall. A hatalommal nem visszaélő, de „érzékeny” társadalmi alrendszerek, interakciók és intézmények valamint a szolidaritás együttese jelenthet garanciát minden gyermeket érintő jogi kérdésben, ennek hiányában a jogsértések kódolva lesznek, akkor is, ha amúgy az állami kontroll jól és hatékonyan működik. Ha a társadalom nem demokratikus, szolidáris a kiszolgáltatottjaival, a gyermeki jogok sem tudnak érvényesülni megfelelően. A gyermekek személyiségének tiszteletben tartása és jogainak érvényre juttatása terén a hatalommal nem visszaélő interperszonális viszonyok és társadalmilag determinált uralmi helyzetek demokratikus és ugyanakkor pozitívan diszkrimináló „megoldásai”, kulcsfontosságú szerepet töltenek be a *jó gyakorlat* kialakulása szempontjából, hiszen a gyermeki jogok megsértése, a gyermekkel való rossz bánásmód a hatalommal és felelősséggel bíró személy vagy közösség cselekvéseiből fakad.

A 2014.-től életbelépő jogszabály módosulások illetve új Ptk. által formálódó aktuális állapotok nem sokban különböznek az azt megelőző helyzettől, a működő rendszer lényeges megújuláson nem esett át, sőt a vagyonkezelés szempontjából valószínűleg még „lyukasabb” lett, nagyobb terhet róva a gyámhivatalokra, amelyek már amúgy is túlterheltek.

Egy készülő phd dolgozat keretében szeretnék foglalkozni a kiskorúak vagyonának védelmével és gondolom majd tovább a fent vázolt problémákat, több adatot és hatósági, bírósági joggyakorlatot vizsgálva. Szeretnék megfogalmazni olyan javaslatokat, melyekkel hatékonyabbá lehet tenni a kiskorúak vagyonának megőrzését és gyarapítását, mivel a vagyonkezelési rendszer teljes átstrukturálására lenne szükség véleményem szerint.

Summary

This study focuses on the historical and theoretical questions of the children's property managed by the parents. This intends to be an introduction of an upcoming wider analysis on the parental property management of the children's property.

The children's „best interest " is an internationally accepted set of interests to be protected and which, in itself obliges us to protect and treat highly the child's prospects of property and ownership, with the greatest possible care.

Managing the assets of minors was formed out in the branch of the civil law and in the modernity it is intertwined with the guardianship authorities operation and the public child protection system.

In order for the child to be the real owner of the property, private property law order consolidation was necessary. This requirement had formed the legal institutions like the legal capacity, capacity to act, the parents' authority and the power of representation, the guardianship. These institutions were recorded in the law books in the 19th century. In this century, the civil codes objective was to create the predictability of ownership relations. The rules for minors basically served the above objectives. No children were primarily protected, but the property and the owner.

After the Second World War the children became to be protected with their special rights and by special state administration based on the experience of several human sciences and legal concepts.

It has now become generally accepted that the children needs, thinking are different from the adults, Due to their age their rights mostly can be effective and implemented by the activity or help of their parents and other adults related.

That is why it was necessary to define the responsibility of the parents, which means that the contents of the parental authority, rights and duties of the parents are ruled in the modern civil laws.